

Riigikontrolör Alar Karise vastus Riigikogu Keskerakonna fraktsiooni liikmete arupärimisele Kaitseministeeriumi riigihangete asjus 28. septembril 2015

Austatud Riigikogu esimees
Head Riigikogu liikmed

Tänavu 13. mail esitasid 18 Riigikogu Keskerakonna fraktsiooni liiget mulle arupärimise, mis käsitleb Kaitseministeeriumi riigihankeid ja nende üle valvamist. Vastan küsimustele nende esitamise järjekorras.

Küsimus: Millises mahus on Riigikontroll viimasel kolmel aastal jõudnud auditeerida Kaitseministeeriumi haldusalas läbiviidavaid riigihankeid? Kuidas Te hindate nende otstarbekusest kaitsejõudude võimekuse tõstmise aspektist? Milliseid muudatusi soovitate?

Vastan. Riigikontroll auditeerib igal aastal Kaitseministeeriumi raamatupidamise aastaaruande õigsust ja tehingute vastavust riigieelarve seadusele, seadusena vastu võetud aastaeelarvele, riigivaraseadusele ja riigihangete seadusele.

Riigihangete kontrollimisel finantsauditites testib Riigikontroll valikuliselt, kas riigihangete seaduses kehtivat piirmäära ületavate soetuste puhul on järgitud seaduses ette nähtud menetluskorda ja kas väikesemahuliste soetuste puhul on kinni peetud seaduse üldpõhimõtetest ja ministeeriumis kehtivatest sisekordadest.

Finantsauditite käigus **ei hinda** me riigihangete otstarbekust kaitsejõudude võimekuse tõstmise aspektist, kuna see väljub tavapärasest finantsauditi fookusest ning nõuab eraldi ettevalmistusega auditimeeskonda.

Käesoleval aastal lõppenud finantsauditis leidsime, et üldjuhul on Kaitseministeeriumi valitsemisalas järgitud riigihangete seaduse põhimõtteid. Hea on see, et võrreldes eelmiste aastatega on hangete korraldus paranenud ja riigihangete seaduse rikkumisi tuvastasime auditis varasemast vähem.

Siiski esineb jätkuvalt probleeme. Nii näiteks tuvastasime viimases auditis hankemenetluste korraldamata jätmist kolmel juhul, lihthangete nõuete rikkumisi üheksal juhul ja riigihangete registrile nõutud aruannete esitamata jätmist kahel juhul.

Auditis tuvastatud hangete tühistamise juhtumeid analüüsides jõudsime järeldusele, et hangete tühistamiseni viis puudulik koostöö ministeeriumi ja kaitseväe üksuste vahel.

Nendest tähelepanekustest saate pikemalt lugeda auditi „Kaitseministeeriumi 2014. aasta raamatupidamise aastaaruande õigsus ja tehingute seaduslikkus“ aruandest, mis on saadetud Riigikogu riigieelarve kontrolli komisjonile ja avaldatud Riigikontrolli veebilehel.

Teine küsimus: Kuidas hindate Kaitseministeeriumi haldusalas läbiviidavate riigihangete korralduslikku külge? Kuidas hindate hangetes püstitatud lähteülesandeid ning kas need arvestavad muutunud rahvusvahelist olukorda, uusi ohuhinnanguid, riigikaitse arengukava, erinevaid strateegiaid või on need liiga paindumatud ja jäigalt seotud ministeeriumi poolt kinnitatud tööplaaniga?

Paljud sellest, mis puudutab kaitseotstarbeliste hangete sisulist vastavust riigikaitse pikaajalistele eesmärkidele ja riigihangete otstarbekust kaitsejõudude võimekuse tõstmise aspektist, on esiteks riigisaladus ja teiseks eeldab eraldi auditi tegemist.

Seetõttu saan küsimustele vastata ainult üldiselt ja info ulatuses, mis on Riigikontrollil varem tehtud auditite ja seire põhjal olemas.

2013. aasta kevadel valminud osaliselt salajane audit „Kaitseväge sõjalise võimekuse suurendamiseks ja mobilisatsiooniks vajalike varude moodustamise, hoidmise ja uuendamise tulemuslikkus aastatel 2009–2012“ viitas olulistele probleemidele tollal kehtinud pikaajalise arengukava ehk „Sõjalise kaitse arengukava aastateks 2009–2018“ elluviimisel.

Selle arengukava elluviimiseks puudusid konkreetset tegevuskavad, realistlik eelarve ja pikaajalised hankeplaanid. Aastatel 2009–2012 viidi hanked läbi üheaastase hankeplaanialusel ja pikemaajaline vaade nii ministeeriumil kui ka kaitseväel puudus.

Saan ka öelda, et aastaid puudus nii kaitseväge juhatajal kui ka kaitseministril ajakohane ülevaade selle kohta, kas sõjaajaksused on nõuetekohaselt mehitatud, varustatud kõige vajalikuga ja valmis formeerimiseks.

Alates 2013. aasta algusest kehtib uus dokument nimega „Riigikaitse arengukava aastateks 2013–2022. Sõjalise kaitse kava“. Selles arengukavas seatud pikaajalised kaitsejõudude võimekuse tõstmise eesmärgid on ühtlasi ka Kaitseministeeriumi haldusalas läbiviidavate hangete strateegiliseks aluseks.

Teadadaolevalt on alates 2013. aastast koostatud ka ettevaatavat 4-aastast hankeplaan.

Kuid nagu varem ütlesin, siis kehtiva riigikaitse arengukava eesmärkide elluviimist Riigikontroll auditeerinud ei ole.

Kuna riigikaitse teema on oluline, siis on Riigikontrolli esindajad kohtunud Kaitseministeeriumi esindajatega ning arutanud nendega kehtiva riigikaitse arengukava elluviimise ja muutunud julgeolekuolukorra teemat.

Kaitseministeeriumi esindajad on Riigikontrollile kinnitanud, et rahvusvaheline julgeolekuolukord ja ohuhinnangute muutus ei ole olnud sellised, millega kehtiva 10-aastase riigikaitse arengukava ohustenaariumid ja nendele reageerimise meetmed ei arvestaks.

Kaitseministeeriumi esindajate kinnitusel on riigikaitse arengukava ja kaitseväge pikaajaline arengusuund ja sellest tulenevad hanketegevused ohuhinnangutele vastavad.

Ministeeriumi ametnike selgitusel on vastavalt olukorrale ja võimalustele osa sõjalise võimekuse arendamisega seotud hangete ajalisi prioriteete ka muudetud.

Kolmas küsimus: Kuidas on Riigikontroll enda organisatsioonis välja arendanud kompetentsuse, mis võimaldaks militaarhangetele teostada pädevat järelevalvet ja anda hinnanguid?

Milliseid uusi kontrollimehhanisme soovitate rakendada Kaitseministeeriumi haldusala paremaks toimimiseks?

Vastan. Riigikontroll peab väga oluliseks riigikaitse pikaajaliste eesmärkide elluviimise ja kaitseotstarbeliste hangete sisu auditeerimist. Näiteks vajaks senisest suuremat tähelepanu nn erandhangeteks kuulutatud hanked, mis hõlmavad märkimisväärseid summasid Kaitseministeeriumi eelarvest.

Mitmete NATO riikide kõrgeimate kontrolliasutuste kaitsevaldkonna auditeerimise tulemused on viidanud olulistele probleemidele just selliste hangete planeerimises ja korraldamises, sealhulgas hangitava vastavus pikaajalistele eesmärkidele ja eelarve võimalustele.

Ka Eestis on meie finantsaudit toonud pistelise kontrolli põhjal välja probleeme erandhangetega.

Praegu on Riigikontrollil piisav ressurss, et teha igal aastal finantsaudit Kaitseministeeriumi valitsemisalas, kus muu hulgas kontrollitakse riigihangete seaduse järgmist. Arupärimises tõstatatud küsimused kuuluvad aga valdavalt tulemusauditi valdkonda. Tulemusauditite tegemiseks riigikaitse ja sisejulgeoleku valdkonnas on meie ressurss väga piiratud.

On selge, et valdkonna järjepidev ja senisest põhjalikum auditeerimine eeldab valdkonda tundva, pidevalt seda jälgiva ja kõige kõrgema taseme riigisaladuse lube ja NATO salastatud teabele ligipääsu sertifikaati omava meeskonna loomist.

Jah, loomulikult võib öelda, et saatke oma keskkonnavaldkonna ja kultuuri ning hariduse valdkonna audiitorid sõjalist riigikaitset auditeerima, aga ma kahtlen, kas see tulemus oleks see, mis teid siin saalis rahuldaks.

Riigikaitse ja siseturvalisuse ning julgeoleku teemade auditeerimise vajalikkust rõhutasid mulle ka Riigikogu põhiseaduskomisjoni liikmed, kui ma olin nende ees kui riigikontrolöri kandidaat.

Niisiis oleme kaitse- ja sisejulgeolekuvaldkonna auditeerimisele spetsialiseeruva meeskonna loomiseks taotlenud raha korduvalt. Seda muide ka riigi äriühingute auditeerimiseks vajaliku meeskonna loomiseks, aga see pole tänane teema.

Selleteemalisi kirju on vahetatud üksjagu, teemast on informeeritud nii Riigikogu riigieelarve kontrolli erikomisjon kui ka rahanduskomisjon ning muidugi rahandusministeerium ja kaitseministeerium.

Riigieelarve kontrolli erikomisjon arutas juba kaks aastat tagasi 11. märtsil 2013 oma istungil Riigikontrolli valdkonnaauditite arenguplaani aastateks 2013–2015.

Komisjon tõdes, et riigi äriühingute ja riigiabi ning kaitse- ja sisejulgeoleku ning turvalisuse valdkonna senisest põhjalikum auditeerimine on väga oluline ning otsustas toetada Riigikontrolli edaspidiseid taotlusi. Ülaltoodust teatas Riigikogu komisjon ka ametlikult.

Tsiteerin Riigikogu kirja: „Riigieelarve kontrolli erikomisjon, mis koosneb Reformierakonna fraktsiooni, Isamaa ja Res Publica Liidu fraktsiooni, Keskerakonna fraktsiooni, Sotsiaaldemokraatliku erakonna fraktsiooni ning ühenduse Demokraadid esindajatest, toetab **konsensuslikult** taotlust täiendada Riigikontrolli tegevuskulude eelarvet ülalnimetatud valdkondade auditeerimiste väljaarendamiseks 2014. aastal 268 672 euro ning 2015. aastal ja edaspidi 443 127 euro võrra.“ Tsitaadi lõpp.

Niisiis leidsid kõigi Riigikogu fraktsioonide esindajad, et see on vajalik. Tulemust paraku ei olnud.

Neljas ja viimane küsimus. Kui palju tuleks Teie hinnangul suurendada Riigikontrolli rahastust, et tagada kaitse ning sisejulgeoleku valdkonna auditeerimise võimekus?

Vastan. Nii 2015. aasta kui ka 2016. aasta eelarve läbirääkimiste käigus taotlesime kaitse- ja sisejulgeoleku ning turvalisuse valdkonna auditeerimise võimekuse suurendamiseks lisaraha 250 000 eurot. Tulemus on taas null.

Mul on väga kahju, et valitsuse liikmed ei pidanud Riigikontrolli taotlust tänavu toetamist väärivaks. Nüüd on võimalik öelda Riigikogul oma sõna.

Täna kuulamast!